

ÁGOSTON KOLOS CSABA–KOVÁCS ERZSÉBET

A magyar öngondoskodás sajátosságai

A magyar nyugdíjrendszerben 1998 óta egymás mellett működik a felosztó-kirovó és a kötelező tőkefedezeti pillér. Ezt a paradigmaticusnak tekintett reformot követően is több változtatás zajlott az elmúlt években, amelyek lényegében a nyugdíjparaméterek módosítására irányultak. Mára a nyugdíjreformról szóló diskurzus világszerte újra általánossá vált. A magyar nyugdíjviták középpontjában nem elsősorban az idősödő népesség növekvő aránya, hanem az alacsony foglalkoztatás és a csekély jogosultságszerzés áll. A hozzászólások ma már nem a felosztó-kirovó *versus* tőkefedezeti rendszer kérdéskörét érintik. A vitában újra és újra előkerül az öngondoskodás hangsúlyozása. A tanulmány egy felmérés adatain keresztül elemzi az öngondoskodás különböző formáinak elterjedtségét. A kérdőív tanulsága szerint a megkérdezettek jellemzően nem saját maguk hozták meg döntéseiket a vizsgált kérdésekben – a nyugdíjrendszerről és saját várható nyugdíjas élettartamukról korlátozott (és néha téves) ismeretekkel rendelkeznek. Az emberek öngondoskodásának túlhangsúlyozása a szerzők szerint meg nem engedhető optimizmus.*
Journal of Economics Literature (JEL) kód: H55, I38.

A mai nyugdíjrendszer és kérdőjelei

A magyar nyugdíjrendszer 1998-as reformjával lényeges átalakult. Bevezették az úgynevezett második pillért, létrehozták magánnyugdíjpénztárak rendszerét, a rendszer harmadik pillérét pedig az – 1994 óta működő – önkéntes nyugdíjpénztárak alkotják. Jelentős változás a lakosság számára, hogy először szembesült azzal, hogy döntéseket kell hozni a saját jövőbeli nyugdíja érdekében. Az állampolgárok többségének arról kellett döntenie, hogy marad a megreformált régi rendszerben – azaz az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság folyósítja majd a nyugdíját –, vagy átlép az új rendszerbe, és a majdan megállapításra kerülő nyugdíjának csak mintegy háromnegyed részét kapja az első pillér keretében.¹ Járulékbefizetéseinek negyede egy magánnyugdíjpénztárhoz kerül, amely gyűjti

* A kutatást a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete pályázatának támogatása tette lehetővé. Köszönjük Kovács Gyula segítségét a kérdőíves felmérés lebonyolításában. Az eredményekről a Biztosítási Szemle 2007. 1. számában jelent meg összefoglalás.

¹ A nyugdíjreform indulásakor az újonnan munkába állóknak kötelező volt az új rendszerbe belépni, később azonban sokat változott a szabályozás. Bővebben ír erről Németh [2006b].

Ágoston Kolos a Budapesti Corvinus Egyetem Operációkutatás tanszékének adjunktusa (kolos.agoston@gmx.net).

Kovács Erzsébet a Budapesti Corvinus Egyetem Operációkutatás tanszékének egyetemi tanára (erzsebet.kovacs@uni-corvinus.hu).

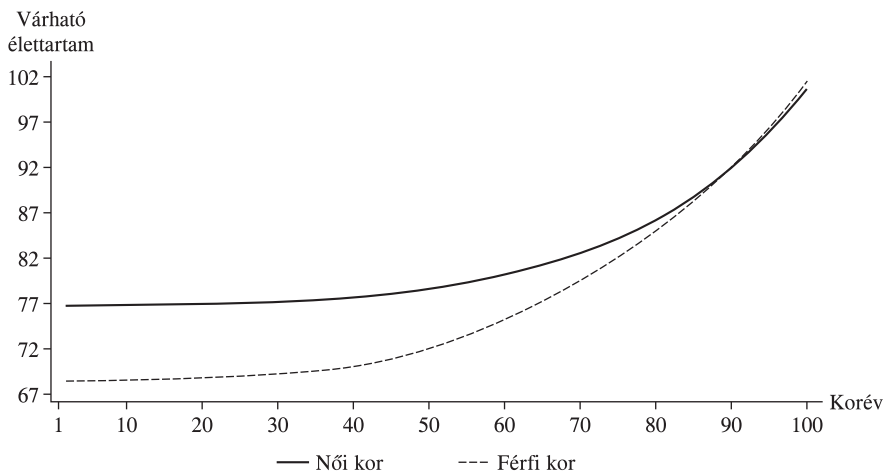
és befekteti a befizetéseket.² Ezt a felhalmozott összeget nyugdíjba vonuláskor járadékra lehet váltani. A szolgáltatásokról azonban a tagoknak még nincs tapasztalatuk.

A rendszert már indításakor sok kritika érte, mert elvarratlan szálat hagyott maga után. Az 1997. évi LXXXII. törvényben nem határozták meg pontosan az összegyűlt tőke járadékra váltásának módját. Azok, akik 1998-ban beléptek a második pillérbe, 2007-ben érnek a tízéves felhalmozási időszak végére, ezért tovább nem halogatható a szabályozás.³ Mivel a szabályozás még várat magára, az aktuáriusi szakma több fórumon is aggodalmának adott hangot. Az egyes részkérdésekről már az első évekből olvashattunk *Bod* [1999], *Mihaletzky* [1999] írásaiban. Újabban *Stahl* [2005], *Arató* [2006a], [2006b] és *Németh* [2006a] között bontakozott ki vita,⁴ amelynek középpontjában az egységes (uni-sex) halandósági tábla és az úgynevezett svájci indexálás⁵ alkalmazása állnak.

A hagyományos társadalombiztosítási rendszerek nem különböztetik meg a nemeket. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ugyanolyan hosszú munkában töltött előélettel rendelkező férfi és nő – azonos béreket feltételezve – azonos nyugdíjra számíthat. A férfiak és nők eltérő várható élettartamát (*1. ábra*) a rendszer elfedi, amely az egyéni számlákat kezelő második pillérben a felszínre kerül.

1. ábra

Az egyes életkorokban várható élettartam nemek szerint, 2004

Forrás: EU-előrejelzés 2004–2050.

² A szabályok az évek során sokat változtak. Az eredeti terv szerint a munkaadó által fizetett 24 százalékos járulékos teljes egészében az állami nagy gyűjtőrendszerbe került, a munkavállalótól levont 8 százalékos pedig a magánnyugdíjpénztárba. Ez a befizetett rész kezdetben 6 százalékos volt, csak több év után fokozatosan érte el a 8 százalékos. A munkavállaló kiegészíthette 10 százalékos magánnyugdíjpénztárba fizetett részt, és erre adómentességet kapott.

³ Bár ők még választhatnak, hogy járadékot kérnek vagy egy összegben felveszik-e nyugdíjba vonulásuk alkalmával a második pillérbeli járandóságukat.

⁴ Nem kevésbé jelentős probléma: a pénztári befektetési hozamok alakulása és mérése (*Kovács* [1999]). A befektetések hozama is jelentősen hozzájárul az öngondoskodás sikeréhez, ha már megszületett a belépési döntés.

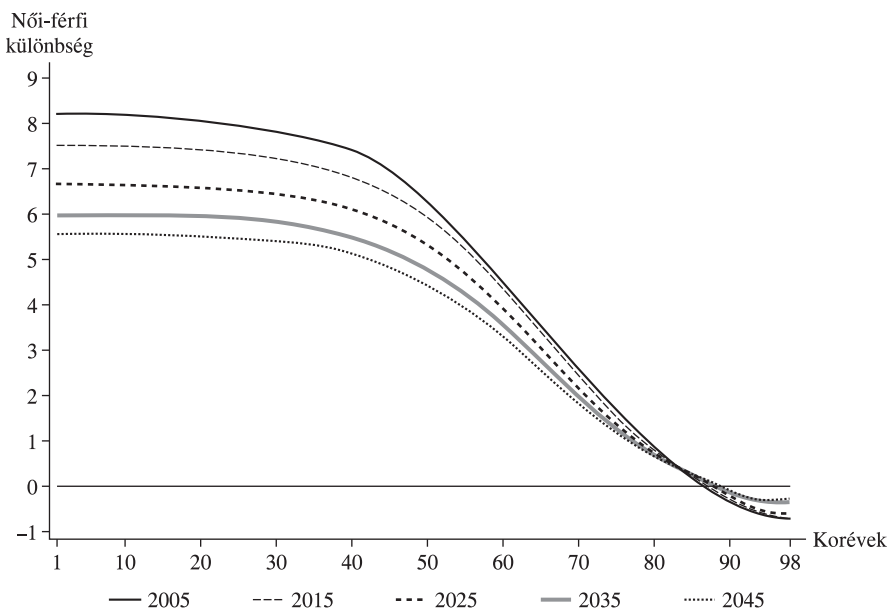
⁵ A svájci indexálás alapján a bérnövekedés és az árnövekedés 50-50 százalékos figyelembevételével emelkednek évről évre a nyugdíjak. Európában ritka ez a gyakorlat. Svájc mellett Magyarország és Szlovákia követi ezt az indexálást.

Bár idősebb korban lényegesen csökken az 1. ábrán látható kezdeti különbség,⁶ a magánpénztári járadék mértékének meghatározására máig sincs megoldás, de még általánosan elfogadott javaslat sincs. A férfiak és nők közötti „szolidaritási” kör sincs meghatározva, nem tudjuk, hogy egy pénztáron belül vagy az egész országra vonatkozóan egyenlítendő ki a várható élettartamban megmutatkozó nemek közti különbség. Ha pénztáron belüli, akkor beláthatatlan vándorlások indulhatnak meg pénztárak között, hiszen mindenki olyan pénztárba igyekszik, ahol több a fiatal férfi. Esetleg megpróbálják a nőket távol tartani a pénztártól, például szakmai alapon szervezett, zárt „bányáspénztárak” felállításával.

Ha országos szinten valósul meg a kiegyenlítés, vagy ha a pénztárakban a férfi–nő arány az országos arálynak megfelel, akkor is tartós megoldást kell keresni, mert hosszú távon is számolnunk kell a várható élettartamok eltéréseivel, amely távlatilag lassan csökkenő tendenciát mutat (2. ábra). A 62 éves korúak között 2005-ben mért 4,2 év eltérés 3 évre, a 65 éves nők és férfiak közötti különbség 3,5 évről 2,5-re csökken a feltételezések szerint a következő 40 év során.

2. ábra

Az egyes életkorokban várt élettartamok nemek közti különbsége

Forrás: saját számítások.

Az egységes (unisex) halandósági tábla alkalmazásakor létszámarányosan átlagolják a férfiak és a nők halandóságát. Ez sem jelent tökéletes megoldást, mert az egyéni döntések – például a férfiak két életre szóló járadékot vásárolnak, a nők pedig egy életre szólót – felborítják az előre meghatározott arányokat. A problémát részletesen elemzi Banyár [2002], aki megoldásként a férfiak számlájáról a nők számlájára történő átcsoportosítást javasol. Ez ugyan lényegesen egyszerűsítene a helyzetet a nyugdíjpénztárak vagy a felosztó-kirovó rendszer szempontjából, de kérdés, hogy mi alapján számítják ki az átcso-

⁶ Sőt a nők kezdeti 8,2 évnyi többletélettartama 87 éves korra megszűnik, és a férfiak javára kismértékű – néhány hónapos – többlet becsülhető.

portosítást.⁷ *Banyár–Mészáros* [2004] azt javasolja, hogy a házaspárok számláit egyesítsék,⁸ és ebből az egyesített összegből vásárolnának számukra megfelelő járadékot. A megoldás gondolat kísérlet szintjén ötletes, de nehezen egyeztethető össze a jelenleg érvényes – egyénekre vonatkozó – törvényekkel, továbbá a lakosság nemcsak házaspárokból áll, így a probléma továbbra is fennmarad.

A másik kérdőjel a svájci indexáláshoz köthető. A szakemberek a svájci indexálás fenntartásával a nyugdíjasok (relatív) elszegényedését kívánják megakadályozni, mert a gazdaság normális működése mellett a svájci index alkalmazása esetén az infláció fölötti mértékben emelkednek a nyugdíjak. Országos szinten a svájci indexálás elsősorban politikai, gazdaságpolitikai döntésnek tekinthető (*Réti* [1999], *Bod* [2001]). Más a helyzet, ha a pénztárak oldaláról vizsgáljuk a járadék indexálását. A bérnövekedés üteme teljesen független a pénztár teljesítményétől, a pénztár számára ez exogén mennyiség. Ha a pénztárakra rákényszerítjük a bizonytalan bérnövekedéshez való igazodás miatti többletkockázatot, akkor ezért a kockázatért ellenértéket számítanak fel, ami csökkenti az induló járadékok mértékét (*Barabás és szerzőtársai* [2007]).

A magánpénztári tagok nyugdíjba vonulásának tömegessé válásával a meginduló járadékszolgáltatás minősége és a járadékok színvonala további kutatási témákkal szolgál a következő években (erről is ír *Erdős* [2007]). A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete számos tanulmányban foglalkozott a pénztári szektor helyzetével,⁹ és összegző cikkek is jelentek meg (*Matits* [2006], *Gonda* [2006]) a témában a magánnyugdíjpénztárak hatékonyságáról. Arról, hogy a nem szakmabeli jelenlegi és jövőbeli pénztártagok olvassák-e az elemzéseket, nézik-e a PSZÁF honlapján megjelenő tájékoztatást, nincs megbízható információ.¹⁰

A jövődő nyugdíjas

Tanulmányunk szempontjából érdekes vetülete a nyugdíjreformnak az, hogy miként tekint az emberre. A közgazdasági modellekben hangsúlyosan megjelenik az egyén mint racionális és jól informált döntéshozó. Ilyen közgazdasági modellnek tekinthető az együtt élő nemzedékek modellje, amely a nyugdíjrendszer reformja során időről időre szóba kerül a hazai szakirodalomban, legutóbb *Simonovits* [2002] cikke nyomán. Ugyancsak *Simonovits* [2004a], [2004b] mutatott be egy közgazdasági modellt az optimális nyugdíjformula levezetésére. Nála az egyén racionális döntéshozó, aki jól informált, ismeri saját várható élettartamát, ami eltér a többiekétől. A sokaságban a várható élettartam különböző, de ez az állam számára nem megfigyelhető, ezáltal a kisebb várható élettartamú egyén finanszírozza a hosszabb várható élettartamú egyén nyugdíját.

Ha olyan nyugdíjformulát vezetünk be, amelyben nincs keresztfinanszírozás, akkor ez nagyon kis összegű nyugdíjhoz vezet. Létezik olyan társadalmilag finanszírozott nyugdíj, amely mindkét típus számára elfogadható, viszont ebben az esetben keresztfinanszírozás van.

Az egyén azonban nem feltétlenül képes saját rövid távú és hosszú távú érdekeit érdemben összevetni, és saját érdekét szem előtt tartva dönteni. Ezt az álláspontot fogal-

⁷ Ez más, mint az életpálya mentén történő jövedelemátcsoportosítás, aminek szükségessége általában vitán felül áll. Érdekesen veti össze ebből a szempontból is *Berlinger* [2005] a nyugdíjat és a diákhitelt.

⁸ A szerzők az említett megoldást nemcsak vagy nem kifejezetten magánnyugdíjpénztárakra javasolják, szerintük az egész nyugdíjrendszert e gondolat mentén kellene átalakítani.

⁹ http://www.pszaf.hu/engine.aspx?page=pszafhu_publicacio (2007. április 3. 13.10)

¹⁰ A PSZÁF-honlap látogatóit számláló mutató nem méri azt, hogy ki mit olvas el.

mazza meg *Banyár–Mészáros* [2004] is, hangsúlyozva, hogy az egyén nem tud saját érdekében tevékenykedni, erre az államnak kell rászorítania őt. Mint írják: „Ugyanakkor a formális rendszerek kiépülése nem megy állami kényszer nélkül, hiszen a nyugdíjrendszerek lényege az állam által előírt kényszermegtakarítás. Az állam viszont előre látja, hogy az önkéntesen elégtelenül megtakarító tömegek nyugdíjaskori ellátatlansága politikai feszültségekhez fog vezetni, amit célszerű neki megelőznie.” (114. o.)

A szakértők szerint nincsen tipikus jövőendő nyugdíjas. Van, aki racionálisan áttekinti saját anyagi helyzetét, és képes öngondoskodásra, míg másokat csak az állam képes erre rászorítani.

Az öngondoskodás kérdőíves vizsgálata

Az általunk készített kérdőív kérdéseinek megfogalmazásakor arra törekedtünk, hogy – a korábbi elemzésekben megfogalmazott szakértői megállapításokat követve – az életkor, az iskolázottság, a foglalkoztatottság, a településtípus hatása kimutatható legyen az öngondoskodás formáinak meghatározása és szintjének mérése során.

A Tárki által 2006 júliusában telefonon lebonyolított kérdőíves felvétel alapján nyertük adatainkat. Csak a budapesti 18–62 év közötti lakosság öngondoskodását tudtuk feltérképezni, így a településtípus hatását nem vizsgálhattuk. A válaszolók véletlen kiválasztással kerültek a mintába, és a 449 válaszoló reprezentálja a főváros 18–62 éves lakosságát.

Az intézmények ismertsége

A kérdőíves vizsgálattal párhuzamosan zajló szakmai viták tükrében kíváncsiak voltunk arra, hogy a megkérdezettek önmaguktól milyen intézményeket sorolnak az öngondoskodás körébe (*1. táblázat*). Több forma felsorolása is megengedett volt, mégis a megkérdezettek 13,1 százaléka nem említett egyetlen öngondoskodási formát sem. Nem túl meglepő, hogy a leggyakoribb válasz a saját megtakarítás, ezt követi a hosszabb múltra visszatekintő életbiztosítás. Talán a nagyobb taglétszámnak köszönhető az, hogy a magánnyugdíjpénztárt gyakrabban említik, mint az önkéntest.

Elgondolkodtató, hogy sokkal gyakrabban említik a magánnyugdíjpénztárt, mint a

1. táblázat

Az öngondoskodási formák említése (százalék)

Öngondoskodási forma	Spontán említés	Spontán említés intézményi tagok között
Saját megtakarítás	52,8	–
Életbiztosítás	31,6	45,0
Magánnyugdíjpénztár	27,2	37,4
Önkéntes nyugdíjpénztár	11,8	22,0
Társadalombiztosítás	9,6	–
Önkéntes egészségpénztár	4,2	12,7
Önkéntes önszegélyező pénztár	1,8	22,2
Egyéb	17,6	–
Nem említ egyet sem	13,1	–

társadalombiztosítást. Úgy tűnik, hogy az állami nyugdíjrendszert nem is tekintik öngondoskodásnak, vagy jobban bíznak az emberek a magánnyugdíjpénztárban, mint a társadalombiztosításban.¹¹

Az 1. táblázatban azok, akik tagok valamelyik intézményben, nagyobb valószínűséggel említik meg a pénztárat vagy a biztosítót. De megállapítható az is, hogy a tagok többsége spontán módon nem említi öngondoskodási formaként azt, amelyiknek tagja. Meglepő, hogy a három önkéntes pénztár tagjai milyen kicsi valószínűséggel tartják pénztárukat az öngondoskodás körébe tartozónak. Ebből arra következtethetünk, hogy inkább pénzügyi kedvezmények motiválhatták a tagságukat.

A spontán említés után rákérdeztünk minden egyes vizsgált intézmény ismertségére. Akik ismertek egy adott intézményt, azoktól megkérdeztük, hogy tagok-e. Az eredményeket a 2. táblázat mutatja.

A 2. táblázat adatai szerint a magánnyugdíjpénztárak ismertsége gyakorlatilag teljes körű (98,7 százalék), míg a tagság aránya a mintában (44,1 százalék) megfelel az országos adatoknak.¹² Az önkéntes pénztárak és az önszegélyező pénztárak tagsága is az országos arány szerint alakul, míg az egészségpénztár-tagok a mintában alulreprezentáltak.

2. táblázat

Az öngondoskodási formák ismertsége, 2005

Pénztári forma	Országos taglétszám* (ezer fő)	Nem spontán említés (százalék)	Ismertség (százalék) (spontán + nem spontán)	Mintabeli tagság (százalék)
Magánnyugdíjpénztár	2512	71,7	98,7	44,1
Önkéntes nyugdíjpénztár	1307	72,8	84,6	24,3
Önkéntes egészségpénztár	491	76,8	81,1	14,0
Önkéntes önszegélyező pénztár	119	33,4	35,2	2,0

* Az adatok forrása: www.pszaf.hu/engine.aspx?page=pszafhu_idosorok.

A tagság becslése logisztikus regresszióval

A magán-nyugdíjpénztári és az önkéntes nyugdíj-, valamint egészségpénztári tagság tényének ismeretében arra kerestünk választ, hogyan jellemezhetők a pénztártagok.¹³ A logisztikus regresszióval végzett statisztikai elemzés során a következő hatások erejét vizsgáljuk: nem, életkor, egészségi állapot, anyagi helyzet, családi állapot, gyermekek száma, munkaerő-piaci státus.¹⁴

– A megkérdezett neme esetén kontrollcsoportnak a nőket tekintettük, a férfiakat dummy változóval vontuk be a modellbe.

¹¹ Ezt a bizalmat teheti tönkre a nemek közötti meg nem különböztetés rossz szabályozása vagy a rossz tájékoztatás. Jó megoldás már nehezen születhet, mert a tagság egésze számára az utólagos szabályozás nehezen fogadható el.

¹² *Hablicsek* [2006] szerint 2006 elején a 20–59 éves korosztálynak 5,7 millió tagja volt. Ez jó viszonyítási pont annak ellenére, hogy az általunk vizsgált 18–62 évesekből álló korosztály létszáma ennél magasabb. A felsőoktatásban tanulók és a 60–62 évesek közül kevesen pénztártagok.

¹³ Az önszegélyező pénztárak tagsága a mintában olyan csekély volt (hat fő), hogy erre a pénztártípusra nem érdemes elvégezni az illesztést.

¹⁴ A vizsgálatokban szerettük volna az iskolai végzettség hatását is elemezni. A felvételtől ez a kérdés – rajtunk kívül álló okok miatt – sajnos kimaradt.

– A kor folytonos változó, a nemlineáris hatások feltérképezésére a regresszióban szerepeltetjük az életkor változó négyzetét is.

– Egészségi állapotukat a pénztártagok ötfokozatú skálán értékelték. Kontrollcsoportnak tekintettük az átlagosnál rosszabb egészségi állapotúakat, és hozzájuk viszonyítottuk az átlagos vagy annál jobb egészségi állapotúakat.

– Az anyagi helyzetüket is ötfokozatú skálán értékelték a megkérdezettek.¹⁵ Az anyagi helyzet tekintetében az egészségi állapothoz hasonlóan jártunk el: kontrollcsoportnak tekintettük az átlagosnál rosszabb helyzetűeket és hozzájuk viszonyítottuk az átlagos vagy annál jobb helyzetűeket.

– A családi állapotot csak két kategóriával mértük (társas kapcsolat vagy egyedülálló). Kontrollcsoportnak az egyedülállókat tekintettük, és hozzájuk képest vizsgáltuk a társas kapcsolatban élőket.

– A gyermekek számát folytonos változóként tekintettük.¹⁶

– Munkaerő-piaci státus tekintetében a kontrollcsoport tagjai azok, akik nem dolgoznak, egy másik kategóriába soroltuk az alkalmazottakat és külön kategóriaként szerepelnek a vállalkozók.

A 3. táblázat csak az 5 százalékos szignifikanciaszinten jelentős változókat tartalmazza. A 3. táblázatból a becült béták alapján a következőket állapíthatjuk meg.

– A férfiak és nők közötti különbség egyik pénztárban sem szignifikáns.

– A tagság és a kor között fordított *U* alakú összefüggés van (bár az egészségpénztárnál nem szignifikáns a kor), a tagok többsége középkorú.

3. táblázat

A logisztikus regressziós modell becült együtthatói

Változó	Magánnyugdíj-pénztári tagság	Önkéntes nyugdíjpénztári tagság	Egészségpénztári tagság
Nem			
Kor	0,303	0,182	
Kor ²	-0,004	-0,002	
Egészségi állapot	1,174		
Anyagi helyzet		1,047	
Társas kapcsolat	0,56		
Gyermek		0,809	
Alkalmazott	0,709	1,589	1,378
Vállalkozó		1,298	
Konstans	-6,6	-7,184	-2,173
ROC*	0,769	0,759	0,651

* Az SPSS-ben előállítható ROC (*Receiver Operating Characteristics*) görbe alatti terület mérőszáma 0,5 és 1 között van. Magasabb értéke a logisztikus regresszió alapján történő besorolás jobb teljesítményét jelzi. A 0,7 feletti értékek alapján jónak tekinthető a két nyugdíjpénztári modell, és közepes az egészségpénztári.

¹⁵ Átlagos havi jövedelmet nem kérdeztünk a vélhetően pontatlan válaszok (a megkérdezettek hajlamosak a nem rendszeres jövedelmeket figyelmen kívül hagyni), másrészt a nagyarányú válaszmegtágadás miatt. Az átlaghoz való viszonyítást a megkérdezettek közül csak három fő nem volt hajlandó elvégezni, tízen pedig nem tudták anyagi helyzetüket besorolni az öt kategória valamelyikébe.

¹⁶ Korábbi vizsgálataink alapján a gyermektelen megkérdezettek nem különböztek kiugróan a gyermekektől, nem volt érdemes őket külön kategóriának kezelni, és hozzájuk viszonyítani a többieket.

– A jobb egészségi állapotúak inkább tagjai a magánnyugdíjpénztáraknak, viszont várakozásaink ellenére az egészségi állapot nem befolyásolja sem az önkéntes pénztári tagságot, sem az egészségpénztárit. (Valószínűleg az egészségi állapottal összefüggésben állnak más változók, amiket nem tudtunk mérni.)

– A vagyoni helyzet és a gyermekek száma – csak az önkéntes nyugdíjpénztári tagságot befolyásolja jelentősen, a magán-nyugdíjpénztári tagságot nem, ami a fiatalok számára kötelező tagságból adódhat.

– A társas kapcsolatban élők szignifikánsan nagyobb valószínűséggel tagok a magánnyugdíjpénztárban, mint az egyedülállók.¹⁷

– Hangsúlyoznunk kell, hogy az alkalmazottak szignifikánsan nagyobb valószínűséggel tagok mindhárom vizsgált pénztárban, mint az inaktívok, míg a vállalkozók csak az önkéntes nyugdíjpénztár tekintetében különböznek statisztikailag szignifikánsan az inaktívaktól.

A magánpénztári tagság

A téma aktualitása és fontossága ellenére a magán-nyugdíjpénztári tagság elemzéséről a vezető magyar közgazdasági folyóiratokban még nem jelent meg cikk.¹⁸ Eredményeinket *Gábos–Janky* [2000] által publikált elemzéssel tudjuk összevetni.¹⁹ Az összehasonlításnál óvatosságra int, hogy részben más változók szerepelnek a két elemzésben.

– *Gábos–Janky* [2000] férfiak és nők között szignifikáns különbségeket talált, a nők nagyobb valószínűséggel lettek tagok a 2000-ben publikált vizsgálatban. A nők a mi esetünkben is nagyobb arányban tagok, csak a különbség nem szignifikáns, vélhetően a kisebb mintaelemszám következtében.

– Közös az eredményekben az is, hogy az alkalmazottak a vállalkozókhöz képest nagyobb valószínűséggel tagok.²⁰

– *Gábos–Janky* [2000] a modellből az inaktívokat kihagyta, bár érvelésük szerint az inaktívok kisebb valószínűséggel tagok. A mi modellünkben szerepelnek az inaktívok, mert közülük a pénztárak majdnem 10 éves története alatt többen válhattak aktívvá. Számításaink megerősítik, hogy az alkalmazottak szignifikánsan inkább pénztártagok, mint az inaktívok.

– A jövedelem egyik modellben sem befolyásolja a tagságot.

– *Gábos–Janky* [2000] csak lineáris hatásokat vizsgált. Ezt a modellt *Kollman* [2006] kiegészítette négyzetes tagokkal és keresztszorzatokkal. A kor tekintetében – eredményeinkkel megegyezően – *Kollman* [2006] is fordított *U* alakú összefüggést talált.

¹⁷ *Kovács K.* [2006] részletesen vizsgálja az egyedülállók és társas kapcsolatban élők egészségi állapotának és várható élettartamának alakulását. Megállapítása szerint az egyedülállók kilátásai rosszabbak, mint a társas kapcsolatban élőké (rosszabb az egészségi állapotuk, rövidebb az élettartamuk).

¹⁸ Ahol igen, ott csak a pénztártagok számának alakulását vizsgálták, azt nem, hogy milyen tényezők befolyásolják a taggá válást.

¹⁹ A magán-nyugdíjpénztári tagságot elemzi még *Adler és szerzőtársai* [1998], ők azonban a változók együttes hatását nem elemezték logisztikus regresszióval, így nemcsak a jelentős időbeli eltérés miatt nem lehet a két elemzést statisztikailag összevetni.

²⁰ Modellünkben csak annyit állíthatunk, hogy az alkalmazottak az inaktívaktól szignifikánsan különböztek, a vállalkozók viszont nem. Ebből nem következik, hogy az alkalmazottak a vállalkozóktól is szignifikánsan különböznek.

Az önkéntes pénztári tagság

A dinamikus fejlődés ellenére sok vitát váltott ki a szakemberekben az önkéntes nyugdíjpénztárak létjogosultsága. Egyesek úgy érvelnek, hogy az önkéntes nyugdíjpénztárak alternatívát kínálnak azoknak, akik elkerülik a járulékfizetést a társadalombiztosításban, és ehhez az állam még adókedvezményeket is ad.

Simonovits András a Portfolio.hu internetes újságban zajló nyugdíjvitában így ír: „Nem ellenezném, ha összevonnák a 3. és a 4. pillérre vonatkozó munkavállalói kedvezményeket, amelyek jelenleg vérlázítóan magasak: aki hajlandó és képes évi 300-300 ezer forintot félretenni e számlákon, annak a számláját a kormány 100-100 ezer forinttal kiegészíti.” (Simonovits [2006].)

Ebben a vitában a másik álláspontot többek között Barabás és szerzőtársai képviselik: „... a harmadik pillérben, és elsősorban az önkéntes nyugdíjpénztárakat vizsgálva ... a magán-megtakarítások súlya kicsi, és tovább csökkenhet, ahogy az állam mérsékli a támogató kedvezményeket. Ez utóbbi persze súlyos rövidlátás: ... az ösztönző kedvezmények ma alig kerülnek valamibe, így nem célszerű ezeket nyirbálni.” (Barabás és szerzőtársai [2006].)

Régen megfogalmazódott már az a kérdés, hogy a magán- és önkéntes pénztárak egymást segítő vagy egymással versengő intézmények-e. Felmérésünkből kimutatható, hogy a magánpénztári tagok nagyobb arányban tagjai az önkéntes pénztáraknak, és ez fordítva is fennáll. A 4. táblázat a két pénztár tagságának megoszlását együtt – egy kereszttáblában – mutatja. A cellákban az előfordulások és a százalékos arányok is láthatók.

4. táblázat

A magán- és önkéntes nyugdíjpénztári tagság egymásra hatása

		Önkéntes		Együtt	
		nem tag	tag		
Magán	fő	220	31	251	
	nem tag	magán (százalék)	87,6	12,4	100,0
		önkéntes (százalék)	64,7	28,4	55,9
	tag	fő	120	78	198
		magán (százalék)	60,6	39,4	100,0
		önkéntes (százalék)	35,3	71,6	44,1
Együtt	fő	340	109	449	
	magán (százalék)	75,7	24,3	100,0	
	önkéntes (százalék)	100,0	100,0	100,0	

A kereszttábla önmagában nem ad elegendő bizonyítékot e kérdés eldöntéséhez. Ezért azt az utat követtük, hogy a tagságot becselő logisztikus regresszióban szerepeltettük a másik pénztári tagságot, és megnéztük, hogy a tagságváltozó vagy annak valamelyik változóval vett keresztszorzata szignifikáns-e.

Az eredmények az 5. táblázatban azt mutatják, hogy egyes – korábban szignifikáns – változók elvesztették magyarázóerejüket, de a nyugdíjpénztári tagság mindkét modellben szignifikánsan jelen van. A nyugdíjpénztári tagsággal vett keresztszorzat hatása viszont nem szignifikáns egyik változó esetében sem. A regressziós modell is megerősítette a kereszttábla eredményeit: akik tagok az egyik pénztárban, azok minden más tényező változatlansága mellett nagyobb valószínűséggel tagok a másikban is.

5. táblázat
A logisztikus regresszió becült paraméterei

Változók	Magánnyugdíj- pénztári tagság	Önkéntes nyugdíjpénztári tagság
Kor	0,306	
Kor ²	-0,004	
Egészségi állapot	0,905	
Anyagi helyzet		0,992
Társas kapcsolat		
Gyermek		1,085
Alkalmazott	0,617	1,443
Vállalkozó		1,241
Magánnyugdíjpénztárban tag		1,241
Önkéntes nyugdíjpénztárban tag	1,285	
Konstans	-6,6	-4,446

Ezek az eredmények nem támasztják alá azt a feltevést, hogy az önkéntes nyugdíjpénztárt (jellemzően) a társadalombiztosítási rendszert elkerülő használgák, bár a kérdésre teljesen meggyőző válasz a rendelkezésünkre álló minta alapján nem adható.

Életbiztosítás mint nyugdíj-kiegészítés

Az önkéntes nyugdíjpénztárakkal kapcsolatban még egy érdekes összefüggést találtunk. A regressziós elemzésből tudjuk, hogy az idősebbek kisebb valószínűséggel tagok az önkéntes nyugdíjpénztárakban, mint a középkorúak, holott a magánnyugdíjpénztárakkal ellentétben ez gazdasági érvekkel²¹ nem indokolható.

Miért nem tagok az önkéntes nyugdíjpénztárakban a nyugdíj előtt állók? A 6. és 7. táblázatból látható, hogy a nyugdíj előtt álló korosztály tagjai az önkéntes nyugdíjpénztárak mellett a nyugdíj kiegészítésére inkább életbiztosítást vásároltak.

6. táblázat

Az önkéntes nyugdíjpénztári tagok, illetve az életbiztosítással rendelkezők aránya, valamint az életbiztosítás vásárlásának célja (százalék)

Életkor	Önkéntes nyugdíjpénztárban tag	Életbiztosítása van	Életbiztosítását nyugdíj-kiegészítési céllal kötötte
18–30	15,9	30,2	5,3
31–47	31,4	47,7	9,2
48–62	24,2	54,1	17,6

²¹ Magánnyugdíjpénztárba a nyugdíj előtt álló korosztálynak nem érte meg átlépni, mert a felosztó-kirovó rendszerben elvesztett ígervényét nem tudja pótolni a magánnyugdíjpénztárban felgyülemelő tőke, amikor járadékra váltják át. Önkéntes pénztárakba viszont megéri belépni nyugdíj előtt is, mert a befizetésekhez kötődő adókedvezmény hatása még kis összegeknél is érzékelhető.

A pénztárválasztás szempontjai

A kérdőívben négy lehetőség közül választva jelölték meg a tagok azt, hogy az egyes pénztárakat kinek, illetve minek a hatására választották. A kapott eredmények alapján a tudatos választás erőteljesen megkérdőjeleződik (7. táblázat).²²

7. táblázat

A pénztárválasztás szempontja
(százalék)

Kinek a tanácsára választotta az adott pénztárt?	Magánnyugdíjpénztár	Önkéntes nyugdíjpénztár	Önkéntes egészségpénztár
Munkaadója/könyvelője ajánlotta	44,44	53,70	71,43
Nyugdíjpénztár pénzügyi tanácsadója győzte meg	8,59	9,25	3,17
Családtagja, barátja vagy ismerőse ajánlotta	24,24	16,67	7,93
Összegyűjtötte az információkat (kiadványokból, internetről)	10,61	11,11	9,52
Egyéb válasz	10,10	8,33	4,76
Nem tudja	2,02	0,93	3,17
Összesen	100	100	100

A 7. táblázatból megállapítható, hogy az emberek többségének a munkaadója, könyvelője ajánlotta az adott pénztárt. Felvetődik a kérdést, hogy vajon csak a pénztárak kiválasztásakor hajlottak a munkaadójuk/könyvelőjük véleményére, vagy már – egy lépéssel előbb – ott is elfogadták a véleményüket, hogy érdemes-e átlépni vagy belépni a pénztárba. Az a tény, hogy az önkéntes nyugdíjpénztár esetén a vizsgált arány (közel 54 százalék) nagyobb, mint magánnyugdíjpénztár esetén, és az egészségpénztárnál még nagyobb (71 százalék feletti), arra utal, hogy vélhetően a munkáltató győzte meg a munkavállalót a pénztár pénzügyi hasznosságáról, és inkább egy összeválogatható juttatáscsomag (kafetériarendszer) húzódik meg a döntés hátterében, mint a tudatos, előre eltervezett öngondoskodás.

A pénztárválasztási arányok statisztikailag egyik demográfiai változó szerint sem különböznek lényegesen. Egyetlen kivételt az aktivitásnál találjuk: a vállalkozók esetében a munkaadó/könyvelő véleménye sokkal kevésbé számít (töredéke az alkalmazottakhoz képest), és itt a saját információ szerepe jelentősebb. A vállalkozók körében feltételezhető, hogy a pénztárak választása során tudatos(abb) egyéni döntés született.

Nyugdíj-előtakarékosság

A pénztári tagság ténye mellett a kiegészítő befizetések rendszere is fontos jellemzője az öngondoskodásnak. A 8. táblázatban összegzett válaszokból²³ arra lehet következtetni, hogy inkább a cégek fizetnek rendszeresen vagy alkalmanként az önkéntes pénztári hozzájáruláson felül a dolgozók után (79,2 + 3,9 = 83,1 százalék), mint a megkérdezettek a saját magánpénztári tagdíjukon felül (7,8 + 7,8 = 15,6 százalék).

²² Az önszegélyező pénztár hat tagjára nem közlünk megoszlást.

²³ Az állítás statisztikai erejét gyengíti az a tény, hogy csak az a 77 fő válaszolt, akik mindkét pénztárban tagok. Így itt csak a minta 17 százaléka szerepel.

8. táblázat

A kötelezőn felüli befizetések rendszeressége (százalék)

		A cége befizet-e az Ön részére a kötelező mértékű befizetésen felül tagdíj-kiegészítést?				Összes
		igen, rendszeresen	igen, alkalmanként	nem, még sosem fizetett	nem tudja	
Előfordult már, hogy kiegészítette Ön a kötelező mértékű nyugdíj-pénztári befizetését?	igen, rendszeresen igen, alkalmanként nem, még sosem egészítette ki nem tudja	3,9 7,8 66,2 1,3	1,3 2,6	2,6 11,7	2,6	7,8 7,8 83,1 1,3
Összes		79,2	3,9	14,3	2,6	100,0

Mitől függ az előtakarékoskodás mértéke?

A vizsgálat során kíváncsiak voltunk arra is, hogy a megkérdezettek mennyire vannak tisztában a nyugdíj-előtakarékoság szükséges mértékével. A kérdést három részre bontva vizsgáltuk meg.

Először megkérdeztük, hogy átlagos havi nettó jövedelmének hány százalékát szeretné nyugdíjként megkapni. (A továbbiakban kívánt nyugdíjként említjük, átlagos értéke a mintában 95 százalék.)

A második kérdés arra vonatkozott, hogy átlagos havi nettó jövedelmének várhatóan hány százalékát fogja megkapni nyugdíjként. (Az ábrákon nyugdíjként szerepel, átlaga 60 százalék.)

A harmadik kérdés pedig arra irányult, hogy átlagos havi nettó jövedelmének hány százalékát kell megtakarítania nyugdíj-kiegészítésként a kívánt nyugdíj eléréséhez. (A pótlás átlagos mértéke 35 százalék, ami tökéletesen megegyezik az előző két érték különbségével.)

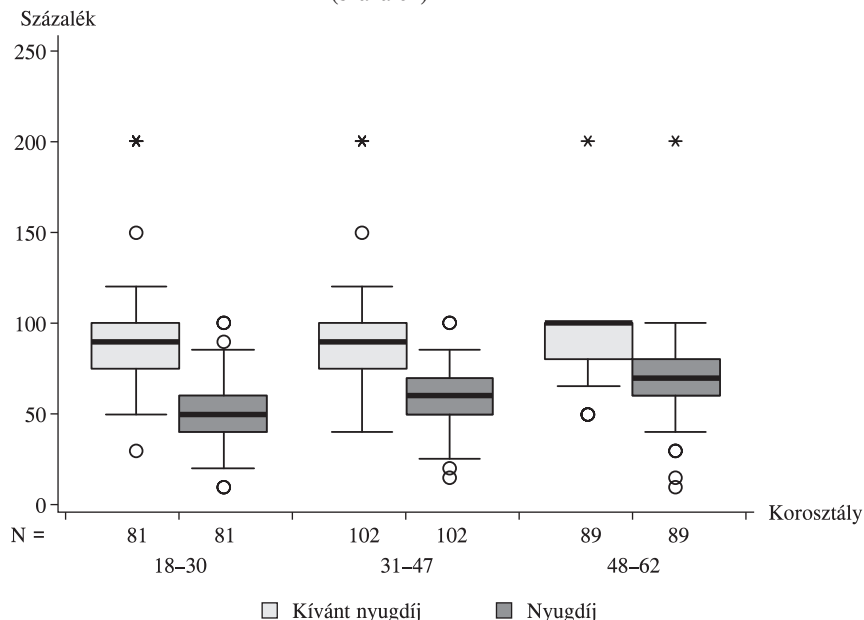
Ha az átlagok mögé nézünk, akkor már nem ilyen tiszta a kép. Az első két kérdésre kapott válaszokat a 3. ábrán életkori csoportok szerint vetjük össze. A fiatalabb válaszolók nagyobb eltérést gondolnak, és az életkor emelkedésével közeledik egymáshoz a kívánt és a reálisnak tartott nyugdíj mértéke. A dobozdiagram „dobozai” azt jelzik, hogy az emberek fele olyan nyugdíjat kíván, ami a nettó jövedelmének 75 és 100 százaléka között van. A doboz belsejében lévő (medián) vonal azt jelzi, hogy 90 százalék feletti mértéket várt az emberek fele. A reális nyugdíjra adott tipikus válaszok az életkor emelkedésével nőnek, amit a dobozok emelkedése jelez.

A kérdőív elkészítése során szembesültünk azzal, hogy milyen nehéz az öngondoskodási szükségletre vonatkozó kérdést pontosan megfogalmazni. Egy telefonos felvétel során nincs mód a kérdések pontosítására, a válaszok értelmezésére, de a nettó jövedelemhez viszonyított eltérő arányok kedvezőtlen képet festenek az öngondoskodásról.

Először is problémát jelent maga a jövedelem, hiszen azt másként értelmezi egy alkalmazott, és másként egy vállalkozó. Sőt, van, aki mindkét formában szerez jövedelmet. Vajon milyen jövedelemhez viszonyítva adja meg a válaszoló a kívánt nyugdíj mértékét?

3. ábra

A kívánt és a reális nyugdíjra vonatkozó válaszok, életkori csoportok szerint (százalék)

Megjegyzés: minden életkori csoportban volt egy-két válaszoló, aki a többiekétől felfelé vagy lefelé jelentősen eltérő választ adott. A vízszintes vonalak a dobozok magasságának másfélszeresét (vagy a minimumot és a maximumot) adják meg. A többségtől „kissé” távol eső válaszokat karika, az extrém magas nyugdíjakat csillag jelöli.

A várható nyugdíj kérdése is nehéz feladat. Mit ért a megkérdezett nyugdíjon?²⁴ Csak a társadalombiztosításból kapott nyugdíjjal számol, vagy ha tag, akkor gondol a magánpénztárra is? Beleérti-e például az önkéntes pénztárakból kapott összeget vagy járadékot?

Elemzési szempontból a harmadik kérdés az igazán mérvadó, és bármilyen konkrét számszerű válasz esetén az első kettő közötti eltéréssel összevetve elemezhető. Az átlagosan 35 százalékos kitevő megtakarítási szükséglet 2 és 200 között szóródik. Meghatároztuk a kívánt és a reálisnak gondolt nyugdíj közötti hiányzó nagyságot is, hogy ebből következtessünk a megtakarítások mértékére, de nem jártunk sikerrel. A hiányzó nyugdíjat és a megtakarítást mérő két változó közötti korreláció nem szignifikáns ($r = 0,137$ és $p = 0,077$).

A 4. ábrán a jövedelmi csoportok nem válnak szét, magasabb megtakarításokkal nem tűnnek ki az átlagosnál kedvezőbb anyagi helyzetűek.

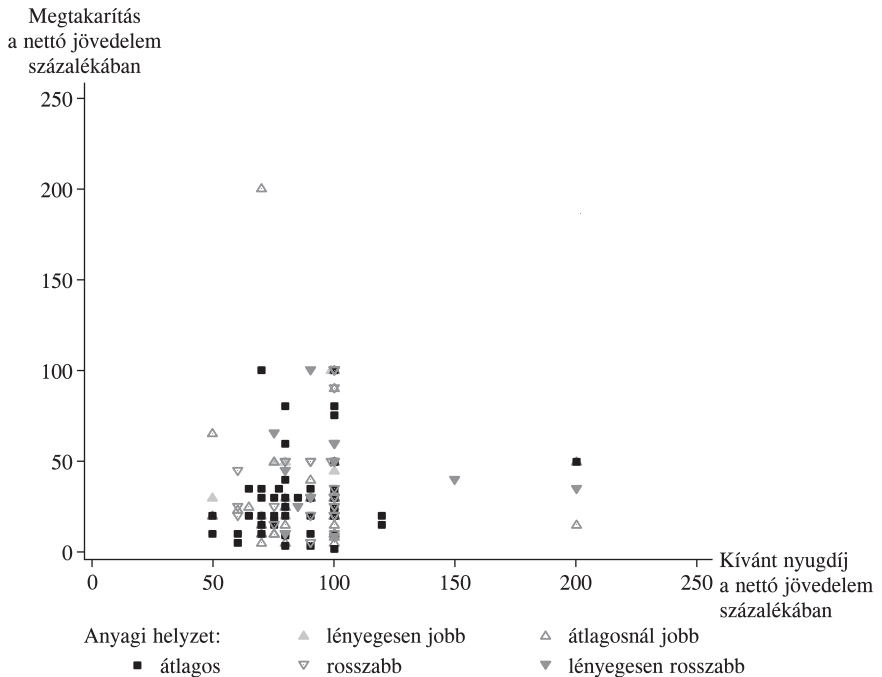
A válaszolók 42 százaléka a havi nettó jövedelem 100 százalékát²⁵ említi kívánt nyugdíjként, ami magasabb, mint az átlagos 95,2 százalék (a szórás 47,5 százalék). Erre a

²⁴ A szakszerű elemzés megkövetelte volna annak tisztázását, hogy a magánnyugdíjpénztárak tagjai szándékoznak-e garanciaidőt kérni, esetleg gondolnak-e arra, hogy több életre szóló járadékot kérnek? E részletektől a kérdések összeállításánál a célszerűnek látszott eltekinteni, mert feltételezhető volt, hogy nem kapunk értékelhető számú választ.

²⁵ A kívánt nyugdíjra a leggyakrabban a havi nettó jövedelem 100 százaléka volt a válasz, ez a módusz.

4. ábra

A megtakarítás és az anyagi helyzet

kérdésre 111 megkérdezett (25,7 százalék) nem válaszolt, ami meglepő, hiszen „kívánt” mértéket kellett válaszolni. Lehetséges, hogy a magánpénztárak közel 10 éves, az önkéntes pénztárak mintegy 13 éves működése után a megkérdezettek negyede nem szembesült még ezzel a kérdéssel? Vagy a jövőt érzik annyira kiszámíthatatlannak, hogy még becslésre sem vállalkoznak?

A megkérdezettek arra számítanak, hogy nyugdíjként havi rendszeres nettó jövedelmük 60,1 százalékát fogják megkapni, 20,2 szórással. Erre a kérdésre nincs egyetlen kimagaslóan leggyakoribb érték, mert az 50, a 60 és a 70 százalékos válaszok rendre 18, 17 és 16 százalékban fordulnak elő. A kérdésre 151 megkérdezett (33,6 százalék) nem válaszolt, de ez nem a fiatalabb életkor miatti érdektelenségnek tudható be. Az 5. ábrán látható, hogy az életkortól gyakorlatilag függetlenül²⁶ a nyugdíj relatív mértékének becslése.

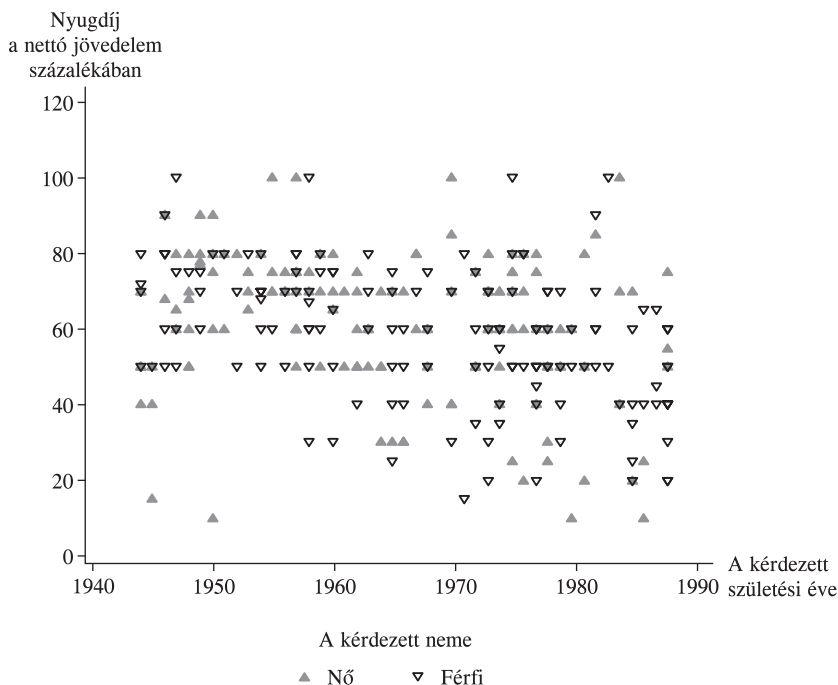
Az anyagi helyzet szintjei mentén a kívánt és a jövőbeli nyugdíjak különbsége csak a kívánt nyugdíj tekintetében szignifikáns. A nyugdíjak jövedelem szerinti degresszivitása nem érhető tetten a 9. táblázatban összesített válaszokban.

A kívánt és a jövőbeli nyugdíjak eltéréseit munkaerő-piaci státusz szerinti bontásban a 10. táblázatból láthatjuk. A különbségek most is csak a kívánt nyugdíj mértékében különböznek az egyes kategóriák között szignifikánsan (5 százalékos szignifikanciaszinten). A – nagy számban minimálbérre bejelentett – vállalkozók kívánt nyugdíja haladja meg legnagyobb mértékben a reálisan várt nyugdíj szintjét. Ez a válaszokból számszerűsített eltérés is része a jelenleg több fórumon zajló nyugdíjvitanak.

²⁶ A nőkre 5 százalékos, a férfiakra 16 százalékos R^2 adódik, ha az életkor mint magyarázó változó szerepel a lineáris regressziós modellben.

5. ábra

A jövőbeli nyugdíj a nettó jövedelem százalékában születési évek szerint

9. táblázat

A kívánt és várt nyugdíj mértéke jövedelemkategóriánként (a nettó jövedelem százalékában)

Anyagi helyzet	Kívánt nyugdíj	Várt nyugdíj
Átlagosnál lényegesen rosszabb	129,5	58,6
Átlagosnál rosszabb	90,0	62,0
Átlagos	95,2	60,6
Átlagosnál jobb	92,9	58,3
Átlagosnál lényegesen jobb	81,0	52,8
Nem tudja	112,9	75,0

10. táblázat

A kívánt és várt nyugdíj mértéke munkaerő-piaci státus alapján

Munkaerő-piaci státus	Kívánt nyugdíj (százalék)	Várt nyugdíj (százalék)
Alkalmazottként dolgozik	97,3	62,1
Vállalkozóként dolgozik	108,2	59,7
Inaktív (gyes, munkanélküli stb.)	86,7	56,9

Mekkora előtakarékoskodás szükséges?

276 megkérdezett válaszolt mindkét kérdésre, és 14 százalékuknál (38 fő) egyezett meg a kívánt és a várt nyugdíj. Az eltérést fedező megtakarítás mértékére vonatkozó harmadik kérdést így 238 embernek tettük fel. 27,3 százalék (65 fő) nem tudott, vagy nem kívánt válaszolni a megtakarítási kérdésre. Végül tehát 169 ember válaszait vetettük össze azt mérve, hogy az általuk megjelölt megtakarítás hogyan viszonyul a kívánt és a várt nyugdíj közötti eltéréshez.

A megtakarítás mértékét firtató kérdés esetén is merülhetnek fel további értelmezési gondok. Milyen megtakarítást tekintenek nyugdíjkiegészítő jellegűnek – egyszerű bankbetétet vagy valamilyen biztosítást, például egy elérési életbiztosítást?²⁷ Erős a gyanúnk, hogy az átlagember ilyen helyzetben bankszámlában gondolkodik, nem merül fel benne a megtakarítás kapcsán a technikai kamatláb, a svájci indexálás, az unisex halandósági tábla és további bizonytalan tényezők hatása, ezért mi is ezzel számoltunk.

A jövedelemhez kapcsolott megtakarítások mértékének az értékeléséhez figyelembe kell(ene) venni a reálbér emelkedését, sőt még azt is, hogy az egyéni életpálya mentén a reálbér az országos átlagnál jobban vagy kevésbé emelkedik. Egyszerűsítő feltevésként azzal éltünk, hogy a megkérdezettek jövedelmi összetétele nem változik, így nem vártuk, hogy a kérdés elhangzása után (fejben) számolnak az életpályájuk során bekövetkező változásokkal.²⁸

További egyszerűsítést jelentenek a következő feltevések: változatlan a reálbér, a bankszámlán is csak reálértelemben vett szinten tartást tételeztünk fel,²⁹ mindenki 62 évesen megy nyugdíjba, a nyugdíjba vonuláskor a férfiak esetén a várható élettartam 14,76 év, nők esetén 18,96.³⁰

A felhalmozott tőkét 0 százalékos technikai kamatlábon (*Réti* [1999] nyomán) váltottuk át járadékká.³¹ A felsorolt feltételezések és paraméterek alapján a szükséges előtakarékosági arány csak a várható élettartamtól és a megkérdezett korától függ, ezért egyszerű alakot ölt. Havi 1 egység (többlet)nyugdíjért havonta $e_{62}/(62 - x)$ egységet kell takarékoskodni (ezt az értéket mutatja a 6. ábra), ahol e_{62} a 62 éves korban várható élettartam, x a megkérdezett életkora. Természetes ez a képlet százalékos arányban is értelmezhető: a jövedelem r részét kitevő nyugdíjért (nyugdíj kiegészítésért) a havi jövedelem $(re_{62})/(62 - x)$ százalékát kell félretenni.

Az általunk becsült előtakarékosági értékből levontuk a megkérdezett által jelzett megtakarítást, ezt nevezzük *nyugdíj-előtakarékosági változónak*,³² amelynek átlaga 10,2, és erősen szóródik (a standard hiba 8,05 százalékpont, így az átlag 95 százalékos meg-

²⁷ Tiszta elérési életbiztosítás (ahol azok, akik a lejárat előtt meghalnak, semmilyen összeget sem kapnak) nem, vagy alig érhető el a piacon. A GKI szerzői által publikált tanulmány szerint a magán-nyugdíjpénztári rendszerbe átlépők legfőbb motívuma az volt, hogy a befizetett pénz az örökösé lehet, ha a nyugdíjkorhatár előtt hal meg a pénztártag (*Adler és szerzőitársai* [1998]).

²⁸ Ha ez egyéni életpálya mentén a reálbér növekszik, akkor nem egyértelmű az a kérdés sem, hogy a megkérdezett átlagos havi nettó jövedelmének hány százalékát kapja meg nyugdíjként. Ez a mostani állapotról vonatkozik, vagy a nyugdíjba vonulás pillanatára, vagy valamilyen átlagra az életpálya mentén.

²⁹ A nyugdíjpénztárak eddig elért hozamaival általában elégedetlenek a szakértők. A friss hozamadatokat elemezte *Matits* [2006].

³⁰ A 62 éves korban várható élettartamok *Hablicsek* [2006] alapján számolhatók.

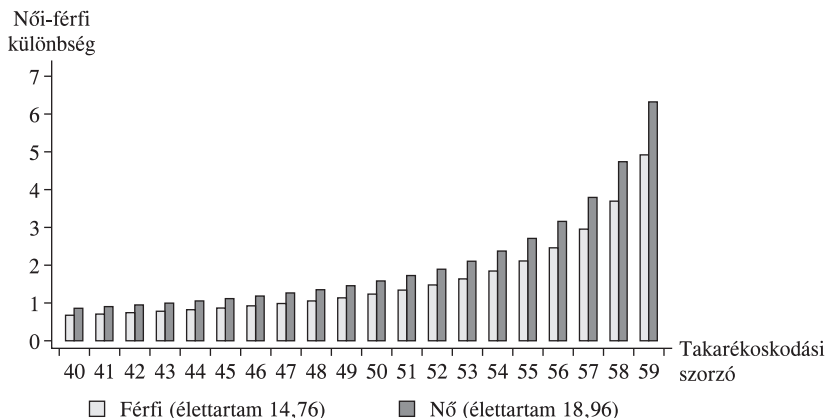
³¹ A svájci indexálás során figyelembe veszik a reálbér alakulását, ami a szakemberek szerint pozitív, így a 0 százalékos technikai kamatláb esetén (reálértelemben) növekvő járadékot kapunk. Amennyiben a pénztári vagyonkezelők infláció feletti hozamot érnek el, a járadék reálértelemben növekvő lesz.

³² Ha a nyugdíj-előtakarékosági változó pozitív, akkor ez azt jelenti, hogy a tényleges megtakarítási szükséglet nagyobb annál, mint amit a megkérdezett válaszolt. Ha a változó értéke 10 százalékpont, akkor ez azt jelenti, hogy az átlagos havi nettó jövedelméből 10 százalékkal kellene többet nyugdíj-előtakarékoságra fordítani, mint amit a megkérdezett válaszolt.

6. ábra

A nyugdíj-előtakarékossági igény korévenként, férfiakra és nőkre

bízhatósági szinten $-5,7$ és $26,1$ között változik). Ezért kiszámítottuk az átlagot úgy is, hogy az alsó és felső 5 százalékot kihagytuk a mintából. A nyesett átlagra már nullához közeli $(-0,1)$ érték adódott. Fontos azonban hangsúlyoznunk, hogy ez csak egy átlag, lefelé és felfelé is jelentős eltérések vannak. A ± 5 százalékpont tartományban van a megkérdezettek 16 százaléka, a ± 10 százalékpont tartományban pedig a 24 százaléka, tehát a többségre legalább 10 százalékpontnyi eltérés a jellemző.

A nyugdíj-előtakarékossági változó értékében csak a korcateróriák szerint találtunk szignifikáns különbséget. Kedvező jel, hogy a fiatal és középkorú csoportok a becsléknél több megtakarítást vállalnak. A közvetlenül nyugdíj előtt állókra mért különbség arra utal, hogy ez a korcsoport nem érzékeli a nagyobb megtakarítási szükségletet. Az ötven felettek nem vetnek számot azzal, hogy kevesebb idejük van a nyugdíjig hátra, ezért fokozott mértékű előtakarékoskosságot kell(ene) vállalniuk (11. táblázat).

A becslés és vállalt megtakarítás különbségében férfiak és nők között nem találtunk szignifikáns eltérést. Ez azért lényeges, mert a nyugdíj-kiegészítéshez igénybe vehető piaci megoldásoknál (önkéntes nyugdíjpénztár, életbiztosítás) nem az egységes (unisex) halandósági táblát használják. A nők nyugdíjba vonulásakor várható magasabb élettartamuk miatt hosszabb szolgáltatást kapnak, és így azonos életjáradékhoz nagyobb összegű felhalmozás indokolt. A nyugdíj-előtakarékossági változó értéke a mintában nagyobb a nőkre (18,3 százalékpont), mint a férfiakra (3,36), de a különbség nem szignifikáns, vélhetően a nagy szórás miatt.

A nemek közötti eltérés további kérdéseket vet fel. Ha a nők nincsenek tisztában azzal, hogy magasabb a várható élettartamuk (azaz mintha unisex táblával kalkulálnának), akkor az általunk becslés nőkre vonatkozó előtakarékoskossági érték és a nők által jelzett megtakarítás különbségének jóval nagyobbak kellene lennie. Az eltérés abból is fakadhat, hogy a nők nem jól ismerik a várható élettartamot. A megkérdezettek többsége jelentősen alulbecsülte a 62 évesen várható élettartamot. A 62 éves férfiak várható élettartamára adott válaszokban az alulbecslés 7,3 év, azaz a fele a ténylegesnek, a 62 éves nők várható élettartamát pedig 7,4 évvel kevesebbre becsülték.³³ Érdekes, hogy a férfiak és nők között meglévő várható élettartam-különbséggel sokkal inkább tisztában vannak a

³³ Simonovits [2000b] írja: „Smith és szerzőtársai adatokkal támasztják alá, hogy az egyének viszonylag jól előrejelzik várható élettartamukat.” (14. o) Igaz, hogy mi nem a saját élettartamukat kérdeztük a megkérdezettől, hanem az országos átlagot, de ezt az értéket a megkérdezettek elég pontatlanul tudták. Eredmé-

11. táblázat
Az előtakarékosági különbségek életkori csoportonként (százalék)

Korcsoport	Becsült előtakarékoság	Vállalt megtakarítás	Különbség
18–35	20,3	28,8	–8,5
36–49	30,9	39,3	–8,4
50–62	103,2	34,0	69,2

megkérdezettek, a válaszokból számolt átlagos négy év megfelel az országosnak. A megkérdezettek 46 százaléka három és öt év közötti különbséget adott meg.

A nyugdíj-előtakarékosági változó számítását megismételtük úgy, hogy nem az országos adatokkal számoltunk, hanem a megkérdezettek által becsült (rövidebb) élettartamokkal. Az így kapott változó átlaga –5,8 százalék.³⁴ A nyugdíj-előtakarékosági változó értéke csökkent, hiszen így rövidebb nyugdíjasidőszakra kell takarékoskodniuk.

*

Felmérésünk azt mutatja, hogy a jövőben magyar nyugdíjas többé-kevésbé ismeri az öngondoskodási formákat, inkább külső hatásra és nem tudatosan mérlegelve választ közülük. Döntését nem segíti az, hogy az európai átlagban alacsony magyar várható élettartamokat is alulbecsüli. Az átlagnyugdíjas tisztán látja, hogy a reálisan várt nyugdíját csak előtakarékoskodással, megtakarítással tudja a kívánt szintre emelni. Átlagnyugdíjas azonban kevés van.

A fiatalabb korosztály kevesebbet vár a nyugdíjrendszertől, tagja többféle pénztárnak, él az öngondoskodás adta lehetőségekkel. Az idősebbek viszont nem néznek szembe a fokozatosan emelkedő várható élettartammal, és az indokoltnál kevesebb megtakarítást vállalnak a nyugdíjuk kiegészítése érdekében.

Nem állíthatjuk, hogy közvetlen ok-okozati kapcsolat van a várható élettartamok és a megtakarítási szándékok között. Az mindenesetre megállapítható, hogy a válaszolók a ténylegesnél rövidebb várható élettartammal kalkulálnak, és ez részlegesen felmenti őket a nagyobb öngondoskodási erőfeszítések terhe alól.

Hivatkozások

- ADLER JUDIT–HEGEDŰS MIKLÓS–SKULTÉTY LÁSZLÓ–SULOK ZOLTÁN–VÉRTES ANDRÁS [1998]: A kötelező magánnyugdíjpénztárakba történő belépés kezdeti tapasztalatai. GKI Gazdaságkutató Rt.
- ADLER JUDIT–SKULTÉTY LÁSZLÓ–SULOK ZOLTÁN–VÉRTES ANDRÁS [1998]: A kötelező magánnyugdíjpénztárakba történő belépés kezdeti tapasztalatai II. GKI Gazdaságkutató Rt.
- ÁGOSTON KOLOS–KOVÁCS ERZSÉBET–KOVÁCS GYULA [2007]: Az öngondoskodás formái. Biztosítási Szemle, 1. sz. 43–55. o.
- ARATÓ MIKLÓS [2006a]: Lesz-e magánnyugdíj-pénztári járadék? Hozzászólás Stahl János cikkéhez. Közgazdasági Szemle, 3. sz. 271–274. o.

nyeinket érdemes összevetni Szalai [2006] eredményeivel. A szerző nem az országos adatot kérdezte, hanem hogy a megkérdezett meddig fog élni. Ezen adatokra számolt átlag férfiak esetén 76,2, nők esetén pedig 74,8 év. Érdekeség, hogy mind a két átlag nagyobb, mint amit mi kaptunk, tehát közelebb van a valósághoz, viszont a férfiak és nő közötti különbség sokkal távolabb esik a valóságtól, mint a mi esetünkben.

³⁴ A nyesett átlag –11,4, a szórás 64,3. Érdekes, hogy a szórás is csökkent, az emberek 22,6 százaléka van a ± 5 százalékponton belül, és 12,3 százalék a ± 10 százalékponton belül.

- ARATÓ MIKLÓS [2006b]: Kit tessékelnünk ki a nyugdíjpénztárakból? Rövid reakció Németh György észrevételeire. *Közgazdasági Szemle*, 6. sz. 568–569. o.
- AUGUSZTINOVICS MÁRIA [1999]: A nyugdíj probléma demográfiai és gazdasági alapjai. *Demográfia*, 1–2. sz. 120–132. sz.
- AUGUSZTINOVICS MÁRIA [2005]: Népeség, foglalkoztatottság, nyugdíj. *Közgazdasági Szemle*, 5.
- BANYÁR JÓZSEF [2002]: A nemek közötti direkt átcsoportosítás a nyugdíjszámlákon – egy új megközelítés. *Sigma*, 3–4. sz. 141–157. o.
- BANYÁR JÓZSEF–MÉSZÁROS JÓZSEF [2004]: Egy lehetséges nyugdíjreform és indokai. *Társadalom és Gazdaság*, 2. sz. 113–141. o.
- BARABÁS GYULA–BODOR ANDRÁS–ERDŐS MIHÁLY–FEHÉR CSABA–HAMECZ ISTVÁN–HOLTZER PÉTER [2006]: A nyugalom díja. *Portfolio* hu, október 16. <http://www.portfolio.hu/cikkek.tdp?i=74942&k=2>.
- BERLINGER EDINA [2005]: A nyugdíjrendszer és a diákhitelrendszer összekapcsolása. *Közgazdasági Szemle*, 9. sz. 631–647. o.
- BOD PÉTER [1999]: Gondolatok a magánnyugdíjpénztárak működésének távlatairól. *Sigma*, 3. sz.
- BOD PÉTER [2001]: Rövid megjegyzés egy nyugdíjmodellezésben gyakran alkalmazott feltételezéshez. *Sigma*, 1–2. sz. 65–67. o.
- ERDŐS MIHÁLY [2007]: De fognak itt a pénztárak nyugdíjat fizetni? *Biztosítási Szemle*, 4. sz. 30–52. o.
- GÁBOS ANDRÁS–JANKY BÉLA [2000]: Önkéntes átlépés a magánnyugdíjpénztárakba. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György* (szerk.): *Társadalmi Riport*, 2000. Budapest.
- GEDEON PÉTER [1999]: Szociális piacgazdaság vagy mégsem? *Társadalom és Gazdaság*, 2. sz.
- GONDA LÁSZLÓ–PÉTERNÉ ROZINKA EDINA [2006]: A hazai nyugdíjrendszer nem állami pilléreinek áttekintése kiemelt jellemzők alapján. *Biztosítási Szemle*, 10. sz. 11–30. o.
- HABLICSEK LÁSZLÓ [2006]: Demográfiai forgatókönyvek hosszú távú nyugdíjmodellezéshez. *Prodemo Bt.*, Budapest, 29 o.
- JANKY BÉLA [1999]: A magánnyugdíjpénztárak tagsága. *Tárki Társadalompolitikai Tanulmányok*, 18.
- KOLLMAN ANIKÓ [2006]: Magánnyugdíjpénztár-választás. *Biztosítási Szemle*, 11–12. sz. 26–35. o.
- KOVÁCS ERZSÉBET [1999]: Módszertani megjegyzések a nyugdíjpénztárak befektetési teljesítményének méréséhez. *Sigma*, 3. sz. 119–133. o.
- KOVÁCS KATALIN [2006]: Az özvegyek, az elváltak és az egyedülállók egészségi állapota. Arányos vagy koncentrálnó terhek. *Demográfia*, 1. sz. 7–27. o.
- MATITS ÁGNES [2006]: A magánnyugdíjpénztárak hatékonysága – avagy az ördög most is a részletekben van. *ILO-tanulmány*, kézirat.
- MIHALETZKY GYÖRGY [1999]: A magánnyugdíjpénztárak szolgáltatásainak megállapításáról. *Sigma*, 3. sz. 99–107. o.
- MONOSTORI JUDIT [2006]: A szegénység és az életciklus összefüggései. *Statistikai Szemle*, 4. sz.
- NÉMETH GYÖRGY [2006a]: Kibújhat-e kényszerzubbonyából az aktuárius? Észrevételek Stahl János cikkéhez és Arató Miklós hozzászólásához. *Közgazdasági Szemle*, 6. sz. 560–567. o.
- NÉMETH GYÖRGY [2006b]: Alternatív paradigma. *Kézirat*.
- RÉTI JÁNOS [1999]: Nyugdíjformula, indexálás és kockázatközösség a magánnyugdíj-rendszerben. *Sigma*, 3. sz. 109–118. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS [2002]: Együttélő korosztályok modelljei. *Társadalom és Gazdaság*, 1. sz.
- SIMONOVITS ANDRÁS [2004a]: Optimális rugalmas nyugdíjrendszer tervezése – biztosításmatematikai semlegesség és hatékonyság. *Közgazdasági Szemle*, 12. sz. 1101–1112. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS [2004b]: Rugalmas öregkori nyugdíjszabály optimális tervezése két típus esetén. *Sigma*, 1–2. sz. 13–39. o.
- SIMONOVITS ANDRÁS [2006]: Nyugdíjreform 2006? *Portfolio.hu*, 006.07.18 05:55. <http://www.portfolio.hu/cikkek.tdp?k=3&i=71126>
- STAHL JÁNOS [2005]: Mi van/lesz a magánnyugdíj-pénztári szolgáltatásokkal? *Közgazdasági Szemle*, 6. sz. 599–607. o.
- STAHL JÁNOS [2006]: Néhány megjegyzés Arató Miklós hozzászólásához. *Közgazdasági Szemle*, 3. sz. 275–276. o.
- SZALAI ÁKOS [2006]: A nyugdíjrendszerrel kapcsolatos kereseti döntések: kockázatkerülés, optimalizmus és előrelátás. Budapest. 2006. november 2.